

Яка роль і питома вага України і Росії в розпаді Радянського Союзу?

Швидка дезінтеграція Радянського Союзу вразила політологів Заходу, які зосереджувались на Москві й нехтували периферією. Насправді дивовижним є тривале існування цього антагоністичного конгломерату. Облишмо облудні балачки про культуртрегерство Росії. Народи Східної Балтії, Центральної Азії та Кавказу мали самобутні цивілізації задовго до появи там «визволителів» і чинили запеклий опір «добровільним приєднанням». Більшовики загравали з національними рухами проти Білої гвардії та знищили своїх союзників (Алаш Орда в казахів, анархісти, УКП і боротьбисти). Ленін визнав Польщу, Україну і Фінляндію, та послав туди Червону Армію, а її організатор Лев Троцький звелів вилучати хліб для Росії. Німці окупували Україну 1918 р., і більшовик Микола Скрипник хотів окремого членства її партії в Комуністичному Інтернаціоналі, був засуджений за цю крамолу, а під час Голодомору вчинив самогубство.

Тоталітарні терор і пропаганда трималася на трьох підвалинах: по-перше, Комуністична партія, точніше «внутрішня» (влучна назва з антиутопії Джорджа Орвела «1984») бюрократична «номенклатура» РКП(б) – ВКП(б) – КПРС, по-друге, Червона (Радянська) Армія і, по-третє, державна безпека (ВЧК – ОГПУ – НКВД – МГБ – КГБ) з численною мережею агентів і репресивним апаратом. Компартії «союзних» республік за статутом мали права обласних організацій КПРС в Російській Федерації, де не було окремої партії. В Радянській Україні повага рідної культури і мови мала наслідком переслідування за «буржуазний націоналізм». Центральний комітет Компартії України очолювали тоді росіяни, євреї, поляки, болгари; а другими секретарями ЦК неслов'янських республік були росіяни. Гасло «нової історичної спільноти» радянського народу (певно з російською мовою) мало на меті довершити асиміляційну ліквідацію народів.

Союз міг би існувати без ліберальної Східної Балтії або екзотики Кавказу і Середньої Азії (що не звалася «Центральною Азією», бо єдиним центром була Москва), але не без України. Це не лише питома вага військово-промислового комплексу, географічне розташування, стратегія, природні та людські ресурси. Дався взнаки комплекс меншовартості зі втрати сенсу буття (*raison d'être*). Адже міфологія Московії ґрунтувалась на легенді витоків Київської Русі, і зненацька «матір міст руських» виявилася столицею іншої держави. Звідси поява статуї київського князя перед Кремлем і спроби переконати президента Франції, ніби її королева Ганна з Києва (донька Ярослава Мудрого) була «росіянкою».

Україна мала важливе розташування і мережу комунікацій, не знищений навіть варварською індустріалізацією родючий чорнозем, поклади корисних копалин, потужний промисловий і науковий потенціал. Дисципліну Радянської Армії тримали суворі та дбайливі сержанти-українці. А вульгарна пропаганда Москви, на своє лихо, вірила у власний стереотип недолугого селяка-

Підписання протоколу про створення Співдружності незалежних держав.
8 грудня 1991 р.

В'ячеслав
Чорновіл

Левко Лук'яненко

Газета «Центральна Рада».
Позаструктурне видання УГС. 1990 р.

недоумка і зневажала Україну. Перебудова не врятувала Союз. Патріоти бажали свободи, а комуністи боялись демократії в Москві, тож інтереси їх на мить збіглись. У Києві Верховна Рада УРСР 16 липня 1990 р. ухвалила Декларацію державного суверенітету. Пріоритет своїх законів над всесоюзними полегшив за рік провал спроб реваншу, і «націонал-комуністи» не виявили лояльності до московських путчистів. Верховна Рада одностайно ухвалила Акт незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня переконливо підтримав цей вчинок.

Білорезькі угоди Росії, України і Білорусі констатували, що Радянський Союз сконав «як геополітична реальність і суб'єкт міжнародного права», та утворили Співдружність Незалежних Держав, яку Москва вважала знаряддям реінтеграції, а Київ вбачав у ній зручний спосіб цивілізованого розлучення. Три держави діяли без решти республік, бо формально Союз 1922–1923 р. утворили разом з Закавказькою Федерацією, яка відтоді поділилась на Грузію, Вірменію і Азербайджан. Президент Росії Борис Єльцин визнав вільну Україну, бо гадав, що вона не дасть собі ради і повернеться до стаїні, але квапився забрати важелі від всесоюзного уряду. Та «яструби» в Москві не плекали ілюзій. На запитання посла України Крижанівського про перспективи взаємин впливовий депутат Державної Думи Бабурин 1992 р. сказав: «Воссоединение или война». Важко відбувався поділ майна, і Київ припустився непростимих помилок щодо флоту, ядерної зброї, закордонних авуарів, російських збройних сил у Криму.

Бібліографія

Гуменюк Н. Україна зіграла вирішальну роль у розпаді СРСР після путчу. 2016. 19 серпня.

Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті до 30-річчя Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/informaciyni-materialy-ukrayinskogo-institutu-nacionalnoyi-pamyati-do-30-richchya-vseukrainskogo-referendumu-1-grudnya-1991-rok>

Ісаюк О. Незалежність. Проголошена чи відновлена? *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/08/21/7078536/>

Україна зіграла вирішальну роль у розпаді СРСР після путчу. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukraina-zihrala-vyrishalnu-rol-u-rozpadi-srsr-pislia-putchu-istoryk-harvardu>

Хотин Р. Радіо Свобода. 2016. 22 серпня.

Михайло КІРСЕНКО